

צו הזיכרון

נאום נשיא הרפובליקה הפדראלית של גרמניה הורסט קוהלר לרגל יום הזיכרון לקורבנות הנאציזם-סוציאליזם ב- 27 בינואר 2009 בברלין

בקדמת התחנה המרכזית של מנהיים נמצא שלט מוזר: "גורס 1170 ק"מ".

גורס הינו כפר בהרי הפירנאים בצרפת, כפר ששנים רבות איש במנהיים לא הכיר.

ב-22 ו-23 באוקטובר 1940 גורשו מבאדן, מחבל הסאאר ומפפאלץ מעל ל-6000 בני אדם מבתיהם לתחנות הרכבת, הועמסו על קרונות ונשלחו לדרך לכיוון צרפת. היו אלו בעלי מלאכה, פועלים, רופאים, היו אלו גברים ונשים, זקנים וטף ולהם רק דבר אחד משותף: היו אלו משפחות יהודיות.

המשלוח החל בחג הסוכות וארך שלושה ימים עד אשר, לבסוף, הגיעו האנשים ממנהיים, קארלסרוהה, קייזרסלאוטרן ומחבל הסאאר ליעד, לגורס. אולם, הם לא הגיעו לכפר הקטן הממוקם בהרים אלא למחנה בסמוך לו. תנאי החיים במקום היו מחרידים. מעל לאלף מהמגורשים, מתו ממחלות וגוועו ברעב. חלקם הצליחו להימלט אך בסופו של דבר, רובם נשלחו לאושוויץ ושם נרצחו.

ב-13 במאי 2005 עשו שוב דרכם אנשים ממנהיים וסביבתה לגורס. היו אלה נערים ונערות שחפצו ללמוד יותר על תולדות עירם ועל אזרחיה שגורשו ונרצחו. הם מצאו במקום שרידים של המחנה וביקרו בבית הקברות בו טמונים רבים מאזרחי מנהיים. הם השוו בין רשימות של שמות. הם נפגשו עם ניצולים. כל זה גרם להם להשתנות. כשחזרו משם הם הקימו תערוכה. עד עצם היום הזה אנשים רבים מתעניינים בה. הצעירים הללו הצליחו להביא לכך שמועצת העיר החליטה להקים את השלטת בקדמת תחנת הרכבת כאות זיכרון, כציון דרך המעורר חשיבה ומעלה סימני שאלה.

האזרחים היהודיים ממנהיים, משאר חלקי חבל באדן וחבל הסאאר-פפאלץ הם רק מעטים ממיליוני בני אדם שהושפלו, נושלו מזכויותיהם, נרדפו ונרצחו בתקופה המכונה תקופת הרייך השלישי. היום, ביום השנה לשחרור מחנה הריכוז אושוויץ ע"י כוחות הצבא האדום אנו זוכרים אותם: היהודים, הסינטי והרומה, החולים, הנכים, המוגבלים, המתנגדים לשלטון, ההומוסקסואלים וכל אלה שנפלו קורבן לשלטון האימה הנאצי-סוציאליסטי ולמלחמות הביזה וההשמדה של הגרמנים.

"אושוויץ". בשם זה מתגלמים פשעי הנאצי-סוציאליסטים. המילה אושוויץ מסמלת את הניסיון להכחיד עם שלם. המזעזע והבלתי נתפס באושוויץ אינו רק היקפו של רצח העם אלא הפעלתה של מכונת השמדה בדרך רציונאליות ותעשייתית. מאחורי המספר העצום של הקורבנות מסתתרים סיפורי חיים שלמים, גורלם של נשים, גברים וילדים מכל אירופה שהומתו באושוויץ משום שהנאצי-סוציאליסטים התכחשו לזכותם לחיות.

הנאצי-סוציאליסטים כמעט והצליחו להשמיד את העם שעל פי המסורת התנ"כית קיבל מאלוהים את עשרת הדיברות. הם רצו לנפץ את יראת הכבוד לקדושת החיים. הם חפצו לכרות את המצפון של הגרמנים. ובזאת השואה מהווה יותר מפשע מפלצתי נגד עקרונות המוסר המקשרים בין כל התרבויות והדתות, השואה היא הניסיון להכרית את המוסר באופן מוחלט.

הפשעים של הנאצי-סוציאליסטים נגד האנושות הוכיחו כמה דקה ושבירה היא קליפת הציביליזציה, עד כמה ההישגים המדעיים והטכניים מועדים לפורענות ולניצול ועד כמה שבריריות הן המוסכמות החברתיות התרבותיות עליהן אנו נשענים מדי יום ביומו כמובנות מאליהן.

היטלר ואנשיו לא היו מצליחים לבצע את פשעיהם אילולא היו להם שותפים ומצטרפים כה רבים למעשיהם: קנאים אדוקים מחד, "אנשים רגילים" מאידך, נשים, מבצעי פקודות קהי חושים ועושיקים חסרי מצפון, בהם מתגלמת הבנאליות של הרשע, ולבסוף, ההמונים שהסבו מבטם ושתקו.

תכלית הזיכרון עבורנו היא לקשור את העבר שלנו להווה ולעתיד ולהפיק ממנו לקחים. אנו זוכרים מתוך כבוד לקורבנות. אנו זוכרים על מנת שנלמד מן העבר ואנחנו זוכרים למעננו אנו. שכן, משמעות הזיכרון היא גם החיפוש אחר האמת, אחר המהות העמוקה עליה מבוססים חיינו.

אדם שאינו מתעמת עם עברו לא יוכל לבנות את עתידו. מי שידחיק את עברו, נפשו תינזק. כלל זה תקף לגבי כל אדם ואדם. אני משוכנע בכך. הוא תקף גם לגבי עמים ואומות. שכן, רק לאלה החיים עם הזיכרון ניתנת ההזדמנות לחיות בלב שלם ובטוהר עם עצמם ועם האחר.

נטילת אחריות לשואה היא חלק מהזהות הגרמנית. האבל על הקורבנות, הבושה במעשי הזוועה והרצון להתפייס עם העם היהודי ועם אויבי העבר – כל אלה הם מאבני היסוד של הרפובליקה שלנו. "כבוד האדם אינו ניתן להפקעה". זו לשונו של הסעיף הראשון בחוקה הגרמנית. משפט זה הוא התשובה לדיקטטורה ההיטלראית. סעיף זה הנו שבועת מחויבות לאנושיות ולחירות.

השאלה היא כיצד בני האדם, כלומר, כיצד אנו מתייחסים אחד לשני? כיצד אנו רוצים לחיות איש עם רעהו, בארץ שלנו, בעולם האחד שיש לנו? כיצד נוכל לזכור לעולמי עולמים, כשאנו פוגשים אחד את השני, עם כל השוני שבינינו, שהאחר הוא אדם, יחיד במינו, שווה לנו, חלק מהבריאה, כמוך וכמוני.

זה נוגע לכולנו, לא משנה מתי והיכן נולדנו; אין זה קשור להשתייכותנו לדור הילדים, הנכדים או הנינים.

טוב עשה הנשיא רומן הרצוג כשהכריז, ב-1996, על ה- 27 בינואר כיום הזיכרון לכל קורבנות הנאציונל-סוציאליסטים. טוב עשה ארגון האומות המאוחדות כשהכריז, ב-2005, על היום הזה כיום הזיכרון הבינלאומי לשואה. שכן, הלקח ההיסטורי חשוב לכולם.

ואני מודה למזכ"ל האום, באן קי-מון על כך שהוא מסב באופן כה נחרץ את תשומת לבו של העולם כולו למשמעותו של יום זה.

אנו הגרמנים התעמתנו מול ההיסטוריה שלנו ואין אנו מרפים מכך. אני שמח שדווקא בני הנוער ממשיכים להעלות שאלות. הם חפצים לדעת: מה קרה עם היהודים בעיר שלנו? מה היה גורלם של החולים בבית החולים הפסיכיאטרי? איך חיו ביחד הנוצרים והיהודים בעשרות ומאות השנים שלפני 1933? מה עלה בגורלם של הקורבנות שניצלו לאחר

שנת 1945? מה עלה בגורלם של הפושעים? כיצד אנו מתייחסים כיום למיעוטים? מה נעשה אם שוב יעלו שדים חדשים מן האופל? השאלות הללו אינן חדשות, אולם חשוב שהן תישאלנה שוב ושוב.

שאלות אלו היו המניע שגרם לדיירים פעילים מהרובע הבווארי, כאן בברלין-שונברג, לפני למעלה מעשרים שנה, לחקור את תולדות הרובע שלהם, מקום, בו התקיימו לפני שנת 1933, חיים יהודיים-גרמניים משגשגים. התוצאות היו, תערוכה, רשימת רחובות שבה מעל ל- 6000 שמות ונתונים על חייהם של התושבים היהודיים ובנוסף הקמת מצבת זיכרון מיוחדת במינה: מעל ל- 80 לוחות הקבועים ברחבי הרובע ועל גביהם רשומים חוקים וצווים שנגזרו כחלק מההפליה נגד היהודים. לדוגמא, כתוב באחד הלוחות: "אסור ליהודים להחזיק חיות מחמד". בלוח אחר חרוט סיפורו של בעלים של תוכי ממנו לא היה יכול להיפרד ממנו. מכיוון שכך, זימנו אותו לבניין הגסטאפו. אשתו מספרת: "אחרי שבועות רבים של חרדה ופחד קיבלתי גלויה מהמשטרה שעבור תשלום עמלה בסך שלושה רייכסמארקים אוכל לקבל צנצנת עם האפר של בעלי."

בלאנדסברג על גדות נהר הלך חשפו, בשנת 1995, תלמידות ותלמידים של גימנסיית איגנאץ קוגלר, יסודות של מחנה-חוץ של מחנה ריכוז. במקום זה, נידונו מאות קורבנות יהודיים בתקופת המלחמה למה שכונה "השמדה באמצעות עבודה".

ביוזמת העובדות והעובדים של אגף הנוער בעיריית שטוטגרט הוקמה בשנת 2000 אנדרטה ילדי משפחות הסינטי והרומה שנחטפו מהוריהם בתקופת המלחמה, עונו לצורך ניסויים ולבסוף נרצחו באושוויץ.

אזרחים מלייפציג חשפו מחדש את שרידי העבר של חיים יהודיים בערים, שנחקו, ומנציחים אותם באמצעות תערוכה באינטרנט ותקליטורים שניתן להשתמש בהם גם כמדריך לסיורים.

סטודנטים מהאוניברסיטה הטכנית בדארמשטאדט שיחזרו באמצעות המחשב בתי כנסת שנהרסו בערים גרמניות רבות והקימו אתר אינטרנט נגיש לכל עם התמונות והתכניות שלהם. אתר זה משמש כמקור מידע וכמצבת זיכרון וירטואלית המנציחה את העבר.

הארכיון הפדראלי והמכון להיסטוריה בת זמננו הציגו בשנה שעברה את הכרך הראשון הכולל אוסף מקורות מדעי על "הרדיפות והרצח של יהודי אירופה ע"י גרמניה הנאציונל-סוציאליסטית". בכרך זה, פורסמו, בין השאר, מסמכים רבים מארכיונים מזרח אירופיים, אליהם התאפשרה הגישה רק לאחרונה. מסמכים אלה מחדדים את מבטנו באשר

להיקף הפשעים שבוצעו במרכז ובמזרח אירופה. בו בזמן מדובר באוסף שהוא אנדרטה כתובה לקורבנות, שכן הוא מכיל מכתבים אישיים רבים ורשימות מתוך יומנים אישיים.

קיימות אין ספור דוגמאות כגון אלה המלמדות שזיכרו של שלטון האימה הנאציונל-סוציאליסטים לא נשכח ושזכרם של הנרדפים, והנרצחים לא נמחק והוא חי בקרבנו.

קיימים פרויקטים רבים נוספים המוקדשים לזיכרון ומנציחים גם את סיפוריהם של אלה שלא שתקו ולא הסבו מבטם, אלא עמדו לצדם של הנרדפים. זה נוגע לליבנו כשאנו קוראים ביומנים של ויקטור קלמפרר כיצד שכנים וסוחרים לא יהודיים הבריחו מזון עבורו ועבור רעייתו. מרגש אותנו לקרוא בכתביהם של חנה ארנדט וארנו לוסטיגר כיצד סמל הוורמאכט אנטון שמידט הציל יהודים מהוצאה להורג בוילנה ובשל כך נידון למוות והוצא להורג.

נשיא הרפובליקה הגרמנית יוהאנס ראו עמד מאחורי הוצאתו לאור של ספר זיכרון ובו חיבורים של תלמידים שזכו בפרס, אשר מגוללים את סיפוריהם של הגיבורים השקטים הללו ומציבים להם גלעד בדפי הספר. חשוב שנזכור את הנשים והגברים האמיצים הללו. הם הצילו את רעיהם. הם הגנו על האנושיות.

כל הקורא סיפורים כגון אלה ומניח להם לגעת בליבו מחדד את מצפונו. מיליוני ילדים ובני נוער גדלו על הספרים "יומנה של אנה פרנק" ו-"When Hitler stole the pink rabbit", רומן של יהודית קרס. מאות אלפי אנשים מכירים את ההתכתבות המרטיט בין לילי יאן היהודייה לילדיה. ובנוסף, קיימים גם ניסיונות מרשימים מהשנים האחרונות למצוא גישות ספרותיות חדשות לנושא המורכב הזה. למשל, הסיפור בתמונות של ארט שפיגלמן "עכבר" או סידרת החוברות המצוירות של בית אנה פרנק אשר זכו להתעניינות רבה.

ההתמודדות עם המשטר הנאצי ופשעיו היא חלק מתכנית הלימודים של כל סוגי בתי הספר. למרות זאת, באופן קבוע, מחקרים מגלים, שבכל הנוגע לידיעת ההיסטוריה בקרב הדור הצעיר המצב אינו מרנין, לא רק לגבי הדיקטטורה הגרמנית הראשונה – הנאצית – ולגבי השואה. אך בעניין זה אי ידיעת העבר מדאיגה במיוחד. כיצד ייתכן הדבר בהתחשב בתכניות הלימודים? האם חסרות שעות לימוד? האם אין די ספרים וסרטים איכותיים, או אמצעי עזר למורים? האם אין שיתוף פעולה מספק בין תכניות לימוד לבין פרויקטים היסטוריים חיצוניים הקיימים זה זמן רב במקומות רבים ושאינם חלק מתכנית הלימודים בבתי הספר?

אני רואה בכך אתגר משותף לכל האנשים בגרמניה שעתיד הזיכרון חשוב להם (רומן הרצוג). כל אלה צריכים למצוא אחד את השני ולשתף פעולה. אנו רוצים לסלול להם דרכים וליצור אפשרויות רבות לשיתוף פעולה, ולצעירים

שביניהם גם מחוץ לכותלי בית הספר. אנו שואפים לכך שכל בתי הספר יוכלו למצוא בסביבתם שותפים טובים ללימוד ההיסטוריה.

שווה להתאמץ למען המטרה. כל המורות והמורים הפעילים כבר במסירות בתחום יודעים זאת ולהם ברצוני להודות בהזדמנות זאת מקרב לב. המאמץ משתלם משום שדיעת ההיסטוריה משמשת כאבן יסוד לאנושיותה של החברה שבה נחיה מחר.

המשימה מורכבת. אנו רוצים לחדור לנבכי נשמתו של כל אדם, אנו רוצים שיחוש את כאבם של הקורבנות, את אומץ ליבם של העוזרים ואת רשעותם של מבצעי הפשעים. זאת משימתנו המשותפת.

בני נוער סיפרו לי שוב ושוב עד כמה החיפוש אחר עקבות העבר בשגרת היומיום שלהם, נתן להם השראה ומעוף להתעניין בהיסטוריה, להתמסר לתחום, להיות יותר מעורבים יותר, מודעים יותר ואחראיים ביצירת חיים משותפים טובים יותר עם אחרים. למשל, כשהם חקרו מה עלה בגורלם של תלמידים יהודיים מבית ספרם וכשדיברו עם ניצולים על האופן שבו בודדו בימים ההם את המיעוט והוציאו עליו לשון הרע, והציגו אותו כקבוצה שטנית, חשבו התלמידים כיצד יוכלו להעביר את מה שחוו ולמדו לחבריהם, גם לאלה שלא רוצים לשמוע על כך דבר.

קיימות דוגמאות רבות לפעילות וליוזמות המשלימות ומעמיקות את שיעורי ההיסטוריה בבתי הספר והן חייבות להיות נגישות לכל אחד, עד כמה שיותר. אני חושב למשל על הפרויקט "step 21" שמטרתו ללמד בני נוער מהו אומץ לב אזרחי, פתיחות וסובלנות, או על הפעילות של קבוצת "חיפוש עקבות" של בית הספר יעקב גרים בעיר רוטנבורג ליד נהר פולדה, אשר מגוללת את תולדות היהודים באזור זה החל מהמאה ה-13. יש גם תלמידים מאפולדה במדינת מחוז תורינגיה וממולחיים שעל המיין במדינת מחוז הסן, שהחלו בשנים שלאחר "המהפכה השקטה" בגרמניה המזרחית לצאת למסע משותף לאושוויץ מדי שנה. הם מסייעים בעבודת השימור במחנה הריכוז לשעבר, לומדים על קום, חוקרים בו וחווים רשמים בלתי אמצעיים. בחלק מהביקור הם שוהים אצל משפחות של תלמידים מבית הספר הפולני עמו יש לבית ספרם תכנית של חילופי תלמידים. כך ניתן לשלב עבודת זיכרון עם צעדים לקירוב והבנה בין העמים והצעירים לומדים שיעור לחיים.

אני מייחל לכך שכל הפרויקטים הטובים והרבים העוסקים בשימור הזיכרון הקיימים כבר במדינתנו יהיו תמיד מודל לחיקוי ויזכו תמיד לדור המשך. אני מייחל לכך שבעיקר הצעירים ייצאו למסע של

חיפוש אחר עקבות העבר וישתדלו להעניק לקורבנות ולפושעים שם ופנים ולדעת איפה הם חיו ועבדו - כל אלה שהיו יכולים להיות האנשים מהבית השכן.

אנו זקוקים באופן תמידי ל"מעצורים" שיקטעו את שגרת חיינו. אנו זקוקים גם לאמנים על מנת שיפגישו אותנו ויעמתו אותנו עם הבלתי נתפס. גבירותיי ורבותיי,

יבוא יום שבו לא יחיו עוד עדי התקופה שיוכלו לספר לנו מניסיונם האישי על השנים שלפני 1945. לכן כה חשוב לפגוש ולדבר עם עדי הזמן ההוא ובניהם משום שביום מן הימים הצעירים, שמקשיבים היום לזקנים, יהיו, הם עצמם, אלה שישאו את לפיד הזיכרון בגרמניה.

כהכנה לנאום זה, דיברתי לפני מספר ימים עם בני נוער ושאלתי אותם כיצד הם מדמיינים לעצמם את עתיד הזיכרון. תלמיד אחד מברלין, שהפיק סרט עם ניצולי שואה, אמר לי: "כעת אנו העדים של העדים. כאשר נכדינו ישאלו אותנו ביום מן הימים על העבר, יש דברים רבים שנוכל לספר להם".

תשובה זו נטעה בי אמונה. הבה נדאג לכך כי הצעירים בגרמניה תמיד ידעו ויוכלו לספר הרבה על פשעיהם של הנאציזם-סוציאליסטים.

אני מודה לאנשים המתאספים בכל מקום בארצנו ובעולם כולו לזכר הקורבנות. אני מודה גם לנואמים ולדבריהם המרשימים, אותם חלקו עם חברי הבונדסטאג בטכסי הזיכרון שהתקיימו בשנים אחרונות. רבים מהם היו עדים לתקופה ושיתפו את הקהל בחוויותיהם ובסבלותיהם. המסר שלהם יקר לליבנו. אנו נישא אותו הלאה ואולי, בשנים הבאות נוכל לשמוע במקום הזה אדם צעיר שיספר לנו על המשמעות של הזיכרון עבורו ועבור בני דורו.

הזיכרון הינו דרך לעורר אמון. מיכאלה ווידלאקווה מפראג הייתה כלואה בתקופת ילדותה, במשך שש שנים, במחנה הריכוז טרזיינשטאדט. לאחר שחרור המחנה היא נשבעה לעצמה שלעולם לא תדבר ולו גם מילה אחת בשפה הגרמנית. אשתקד היא הגיעה לברלין לרגל חגיגות 50 שנה להקמת "ארגון אות הכפרה והשלום" ונשאה נאום.

היא נאמה בגרמנית ופתחה את דבריה במילים הבאות: "חברים יקרים". ועוד היא דיברה על חשיבותם הרבה של מפגשים עם המתנדבים של ארגון אות הכפרה והשלום לניצולי השואה בפראג. מכיוון שהגרמנים הצעירים האלה נותנים להם את התחושה שהם באמת מזדהים עם המילים "לעולם לא עוד!" והן אינן בגדר מס שפתיים בלבד.

כאשר יהודים או בני קבוצות אחרות של קורבנות מושיטים לנו יד לפיוס הנני אסיר תודה על כך. אני שמח שנשיאי איגודי מחנות הריכוז לשעבר נמצאים כאן היום.

העובדה שהיום חיים יהודיים משגשגים שוב בגרמניה, שהקהילות היהודיות פורחות וגדלות, שיש אצלנו בתי ספר לרבנים ושבנים בתי כנסת חדשים, היא מתנה. אולם בוושה וחרפה היא שהמקומות בהם מתקיימים חיים יהודיים חייבים להיות תחת שמירה משטרתית מפני קיצוניים ישנים וחדשים. בוואו ונעמוד לצד היהודים שבארצנו. זה שתוקף אותם תוקף את כולנו.

האויבים הגדולים ביותר של הזיכרון הם ההדחקה והשקר. אסור לנו להרשות שמכחישי שואה וקיצוניים מכל סוג שהוא יקבלו תמיכה או אפילו יזכו להבנה בארצנו. המסית נגד יהודים ומיעוטים אחרים, זה השולל את זכות האחר לכבוד האדם, לא למד דבר מההיסטוריה. הבה נקום בנחישות נגד אנשים אלה ולא ניתן להם להכתים את שמה של גרמניה.

בעת ביקורי בישראל, בשנת 2005, הייתי גם בשדרות. רבים מכירים את שם העיר הזאת, בדרום ישראל, מהחדשות. מזה שנים נופלים בה שוב ושוב טילים הנורים מחבל עזה הסמוך אליה. בביקורי חשתי את אוירת הפחד והאיום שחשים תושבי המקום: ציפייה מלאת חשש לזעקת הסירנות, המבט התמידי לכיוון המקלט הקרוב, אם בצדי הדרכים או בחצר בית הספר. זהו טרור.

אולם גם המתים הרבים וההרס של המלחמה בחבל עזה הם חלק ממעגל מכושף של אלימות שיש לעצור אותו סוף סוף. העולם חייב להירתם היום למען השלום במזרח התיכון. התגייסותה ההמלאה והפעילה של הממשלה הפדראלית לקידום תהליך זה היא טובה.

גרמניה לאור עברה נושאת באחריות מיוחדת כלפי ישראל. אנו הגרמנים רוצים שאזרחי ישראל יוכלו לחיות בגבולות בטוחים, חופשיים מפחד ומאלימות. ואנו רוצים שלעם הפלשתיני יהיה עתיד במדינה עצמאית משלו.

לשם קיום שלום במזרח התיכון יש צורך בהשקפה מציאותית ובאומץ, גם אומץ להאמין בניסים ולפעול למען הגשמתם. לא מזמן הכרתי אנשים כאלה, שיש להם את האומץ הדרוש. היה זה, כאן בברלין, בקונצרט של תזמורת דיוואן, שהוקמה בשנת 1999, על ידי דניאל ברנבוים ואדוארד סעיד. מדובר במוסיקאים צעירים מישראל ומפלשתינה.

בהפסקה דיברתי עם כמה מהמוסיקאים. הם היו בעלי דעות שונות והם עמדו עליהן. הם לא התכחשו להשתייכותם ולמרות זאת הם מצאו את הדרך לאמירה אחת משותפת לכולם. ברצוני לצטט שני משפטים מתוך הצהרתם.

"אנו חברי ה- **West-Eastern Divan Orchestra** משוכנעים שאין פתרון צבאי לקונפליקט הישראלי-פלשתיני."

אנו שואפים לחרות מוחלטת ושוויון בין ישראלים ופלשתינים – זהו הבסיס להתכנסותנו כאן היום במטרה לנגן יחדיו"

לדידי שני המשפטים הללו מוכיחים כי השלום במזרח התיכון אינו אוטופיה. בואו "נידבק" כולנו במסר הזה

הנאציונל-סוציאליסטים רצו ליצור עולם שבו האחר אינו קיים יותר. זה שחושב אחרת או מרגיש אחרת. עולם שבו אין חולים או חלשים וגם לא אלה שכפו עליהם לשאת את הטלאי הצהוב.

אחת מתמונותיו המפורסמות ביותר של הצייר היהודי פליקס נוסבאום, שנרצח באושוויץ, הנו פורטרט עצמי אותו צייר חודשים מעטים לפני כליאתו. בציור חומה גבוהה מתחת לשמיים אפלים ולפניה גבר עם ארשת פנים רצינית אשר נושא טלאי צהוב ומראה את תעודת הזהות שלו למביט בציור. תאריך הלידה ומקום הלידה מחוקים. ליד סעיף ה"לאום" כתוב "בלי". כל שנותר זה השם, התמונה ובאותיות אדומות גדולות כתובות המילים: **Juif – Jood – Jude** שמשמעותן הייתה פסק דין מוות עבור נוסבאום ועבור המיליונים שחלקו את גורלם עמו.

היום גם מצמצמים את זהותם של בני אדם למוצאם, להשתייכותם או סממניהם החיצוניים ומוחקים את כבודם. גם אחרי אושוויץ היו ויש ניסיונות להשמיד אנשים ועמים שלמים. ברואנדה, בדארפור, בבוסניה ובמקומות אחרים.

"לא חולפת שנה ללא **"Srebrenica"** במקום כלשהו בעולם" כתב העיתונאי הפולני קונסטאנטי גברט לאחר שליווה בשנת 1995 את תדאוס מזובייצקי ברחבי יוגוסלביה לשעבר. וגברט הוסיף ואמר "אולי הסיבה נעוצה בכך שאנו תופסים את אושוויץ כמוזיאון שבו ניתן לחקור את העבר ולא כמקום שבו אנו נפגשים עם ההווה והעתיד שלנו?"

עבורנו הגרמנים אסור שהעבר הזה יהפוך למוזיאון. מה שקרה הוא חלק מההווה שלנו והלקחים מן העבר הם חלק מובנה מהתפיסה העצמית שלנו כאומה.

גבירותיי ורבותיי,

אני מבטיח היום. אנו, הגרמנים, לא ניתן לפשעי הנאציונל-סוציאליזם להישכח וננצור לחיים את זיכרון הקורבנות. אנו רואים את עבודתנו למען החירות, זכויות האדם והצדק, למען נשמות המתים ונשמותינו אנו כציווי מוסרי.